

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-63>

УДК 338.658

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

FINANCIAL SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

Васильєв Андрій Анатолійович

кандидат економічних наук, доцент,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3430-3758>

Галенко Вікторія Миколаївна

студентка 6-го курсу,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9224-371X>

Vasilyev Andrii, Galenko Viktoria

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану фінансової безпеки аграрних підприємств України в умовах правового режиму воєнного стану. Проведена оцінка збитків аграрного сектору України та підприємств, які в ньому функціонують, допомогла зрозуміти масштаб фінансових втрат та їх чинників. Оцінка здійснена за допомогою таких методів, як аналіз, синтез, узагальнення, наукова абстракція. Враховуючи важливість стабілізації фінансового стану аграрних суб'єктів господарювання, висвітлено основні проблеми, що постають перед ними в період війни. Здійснено SWOT та PEST-аналіз, які допомогли розкрити вразливі точки фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств. Наведено основні напрямки оптимізації фінансово-господарської діяльності підприємств, що дозволять мінімізувати негативний вплив фінансової нестабільності та забезпечать функціонування компаній в умовах воєнного стану і після нього.

Ключові слова: фінансова безпека, воєнний стан, аграрні підприємства, сільськогосподарський сектор, експорт, сталий розвиток.

Agricultural business is an important strategic branch of the domestic national economy, which is the basis of food and financial security of Ukraine and the world as a whole. Today, there are many risks and threats caused by the start of a full-scale war, which provokes danger for economic entities in the agricultural sector. The purpose of the article is to diagnose the current state of financial security of agricultural enterprises of Ukraine in the conditions of the legal regime of martial law, to outline threats to the internal and external environment of enterprises with the aim of forming measures to minimize such threats. Therefore, the chosen research topic is relevant and deserves the attention of researchers. The agricultural sector of Ukraine has many losses as a result of the war that began on February 24, 2022. It is obvious that in 2023 it is almost impossible to compensate for such losses. The results of the SWOT analysis of agricultural enterprises of Ukraine showed that the companies have not only weaknesses and threats, but also potential opportunities for development and expansion of production. Thus, they successfully use fertile black soils, permanent channels of product sales in the market, political support of agricultural producers during martial law. PEST analysis of agricultural enterprises showed that economic factors have the greatest influence. These include fluctuations in tariffs for energy carriers, fuel and other production resources, exchange rates and prices on the world market. Since these indicators directly affect the economic situation at the enterprise, it is necessary to constantly improve the pricing policy and look for ways to reduce costs at the enterprise. Understanding the existing risks, threats and opportunities will help determine development opportunities and implement an effective system of strategic management of the enterprise. Among the main ways of overcoming the negative impact of the war on agricultural enterprises of Ukraine are the creations of an

alternative logistics network, expansion of bank lending to small and medium-sized businesses, use of funds from foreign investors, etc. Detailed development of measures to minimize identified threats to the financial security of agricultural enterprises requires further research.

Keywords: financial security, martial law, agricultural enterprises, agricultural sector, export, sustainable development.

Постановка проблеми. Економічна дестабілізація, поширення кризових явищ, геополітичні конфлікти є реальною загрозою фінансовій безпеці будь-якого підприємства, зокрема аграрної галузі України. Сьогодні підприємства аграрного сектору формують не лише продовольчу безпеку країни та світу, а від їх стабільної роботи залежить наповнення державного бюджету, створення надійного тилу, збереження суверенітету держави та економічна безпека України в цілому.

Оскільки агробізнес є основним двигуном зростання української економіки, варто дослідити сучасний стан фінансової безпеки аграрних підприємств України. Адже неспроможність своєчасно реагувати на зміну зовнішнього середовища є основною причиною підвищення ризиків та появи різноманітних загроз, сповільнена реакція на негативний вплив яких провокує зниження рівня ліквідності, платоспроможності та рентабельності підприємств, що в результаті може призвести навіть до банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність фінансової безпеки підприємств досліджували у своїх працях багато вітчизняних науковців, таких як Квасницька Р. С., Доценко І. О., Матвійчук Л. О. та ін. Деякі дослідники, зокрема: Могильний О. М., Патика Н. І., Кучер А. І., Крупін В. С., Седлецька А. О., Високінський М. М., Осташко Т. О., Верхоглядова Н. І., Москвін Б. Ю. намагалися з'ясувати вплив воєнного стану, запровадженого 24 лютого 2022 року, на економічну діяльність підприємства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Залишаються недостатньо дослідженими питання фінансової безпеки суб'єкта господарювання саме аграрного сектору в умовах воєнного стану в Україні та відсутня деталізація шляхів покращення проблемної ситуації на таких підприємствах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є діагностика сучасного стану фінансової безпеки аграрних підприємств України в умовах правового режиму воєнного стану, для чого передбачено вивчити процеси, що відбуваються в аграрному секторі України, визначити фінансові втрати під

час війни та якнайшвидше знайти диверсифіковані напрямки забезпечення фінансової безпеки таких підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова безпека являє собою фінансовий стан підприємства, що характеризується збалансованістю фінансових інтересів і здатністю забезпечити їх виконання; стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз середовища компанії; здатністю забезпечити фінансову рівновагу та стійку фінансову стабільність як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі [1].

Сьогоднішні економічно-політичні виклики в країні стали причиною фінансової незахищеності більшості сільськогосподарських підприємств. Зокрема, початок повномасштабної війни та запровадження воєнного стану спровокували появу реальних ризиків та загроз у веденні підприємницької діяльності.

Українське законодавство визначає воєнний стан як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки ...» [2].

Станом на кінець червня 2022 року 9 областей України розташовані в районах ведення бойових дій або в тимчасовій окупації. Це території Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Харківської, Херсонської, Сумської та Чернігівської областей. Саме ці регіони займають ключові позиції в аграрній сфері. За даними Міністерства економіки України на 9 вищеперерахованих регіонів припадає майже половина ВВП [3].

Станом на кінець червня Україна частково втратила 25% орних земель (майже 8 млн га). На фермах було знищено майже 15% поголів'я тварин, повністю або частково зруйновано об'єкти зрошувальної та меліора-

тивної систем, на 10% звільнених сільськогосподарських територій ворог залишив вибухонебезпечні та фортифікаційні споруди [4].

Значною мірою прибутковість аграрних підприємств пояснюється величиною експорту аграрної продукції. Минулі роки характеризувалися підвищенням врожайності зернових та олійних культур в Україні, що сприяло зростанню експорту та доходів від реалізації сільськогосподарської продукції (рис. 1).

До початку військової агресії Російської Федерації в січні та лютому 2022 року експорт сільськогосподарської продукції перевищував показники 2021 року в 2,2 і 1,5 рази відповідно. У березні 2022 року український аграрний експорт скоротився на 57,1% порівняно з 2021 роком. Найменші обсяги українського аграрного експорту спостерігалися у квітні 2022 року – 0,9 млн тонн (зниження на 73,5%). У серпні, після підписання Зернової угоди по забезпеченню експорту українського зерна Чорним морем, експорт зріс до 2,8 млн тонн, а у вересні вже до 3,1 млн тонн. Проте, цей показник майже вдвічі менший за минулорічний.

Зараз у сховищах аграрних підприємств України зберігається до 25 млн тонн пшениці, які можна експортувати. Крім цього, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України російські окупанти розкрали близько 500 тис тонн українських зернових та олійних культур, частину з яких експортували до Сирії [4].

При цьому, після 24 лютого 2022 року шляхом військової агресії було повністю заблоковано морські порти Чорного та Азовського морів, що призвело до зниження сільсько-

господарського експорту та втрати прибутку більшості аграріїв. Варто зазначити, що у довоєнний час понад 75% зовнішньої торгівлі України відбувалося через морські шляхи, а це 15 млн тонн сільськогосподарської продукції щомісячно. Загальні фінансові збитки від блокади морських портів оцінюються в 11,9 млрд доларів США [6].

Також було завдано фізичної шкоди елеваторним потужностям аграрних підприємств. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України станом на квітень 2022 року кожен четвертий елеватор зруйнований (місткістю близько 4 млн тонн) або знаходиться на тимчасово окупованій території [4]. Втрачено значні запаси добрив, палива, ЗЗР, техніки тощо. Загальні фінансові втрати виробничих ресурсів за підрахунками Українського клубу аграрного бізнесу становлять 859 млн дол. США (станом на кінець червня 2022 року) [7].

Знищення нафтопереробних заводів в Україні призвело до значного зростання вартості паливно-мастильних матеріалів, а постійні атаки на енергетичну інфраструктуру створюють перебої в електропостачанні та його здороження для бізнесу, що безпосередньо впливає на собівартість продукції та ціну її реалізації.

Загалом, в аграрній галузі України на даний момент задіяні чимало підприємств. Серед десяти найбільших аграрних компаній за обсягом земельного банку станом на 2021 рік такі: ГК «Кернел» (510 млн га), ГК «Ukrlandfarming» (475 млн га), ПРАТ «МХП» (370 млн га), ГК «Агропросперіс» (300 млн га), ТОВ «АСТАРТА-КИЇВ» (243 млн га), ТОВ «Кон-

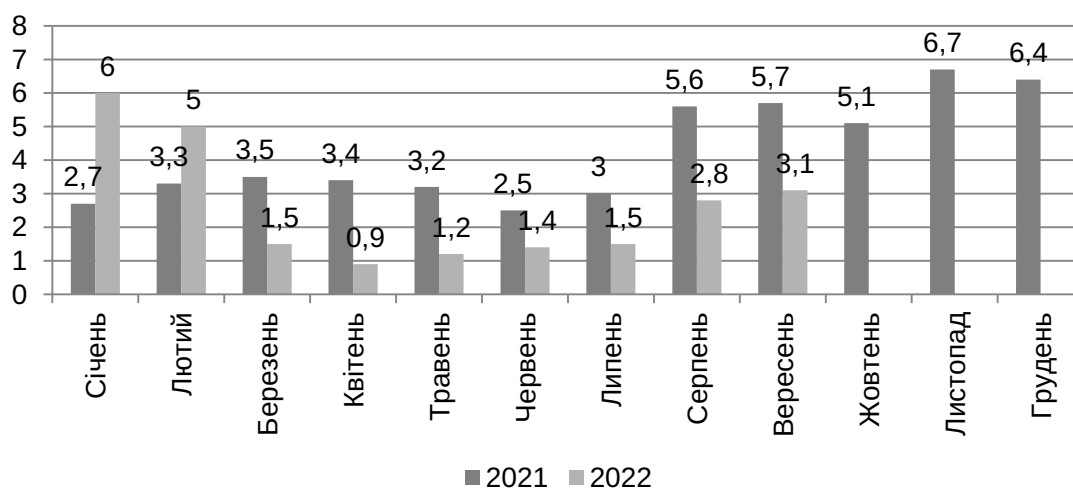

Рис. 1. Український експорт зерна, 2021–2022 рр., млн тонн

Джерело: складено авторами на основі [5]

тинентал» (195 млн га), ТОВ «ІМК» (120 млн га), ТОВ «ІНВЕСТ-АГРО» (95 млн га), ПРАТ «Агро-тон» (80 млн га), ТОВ «AgroGeneration» (80 млн га) [8].

Для більш наочного розуміння масштабів втрат агробізнесу на рисунку 2 показано структуру непрямих фінансових втрат 10-ти найбільших аграрних підприємств України.

У структурі непрямих фінансових втрат аграрних підприємств найбільша частка припадає на витрати від блокади морських портів – 51%, що безпосередньо вплинуло на зменшення експорту зернових та олійних культур та валютних надходжень. Також велика частка (42%) фінансових втрат припадає на скорочення виробництва, перш за все, через знищення та розкрадання матеріальних цінностей підприємств на тимчасово окупованих територіях України, пошкодження і мінування великих площ сільськогосподарських угідь, дефіцит виробничих матеріалів.

Важливим є аналіз фінансових втрат аграрного сектору України за категоріями ресурсів сільськогосподарських підприємств під час дії воєнного стану (рис. 3).

Загальна сума фінансових збитків завданих аграрним компаніям станом на 30 червня 2022 року склала 4291,6 млн доларів США. Найбільших втрат зазнали сільськогосподарські угіддя та незібрані озими – 2135 млн доларів США (50% від загальних фінансових збитків) та техніка – 926,1 млн доларів США (22% загальних фінансових втрат).

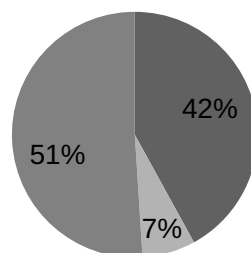
Таким чином, 2022 рік для аграрного бізнесу України виявився надзвичайно складним, адже початок повномасштабної війни та запровадження правового режиму воєнного

стану внесли значні корективи в усю систему функціонування галузі. Тому, розуміння змін у бізнес-середовищі, яке активно трансформується під впливом нових викликів, є важливим для визначення сучасних завдань управління підприємством.

Одним з найпоширеніших способів оцінки фінансової безпеки підприємств є SWOT-аналіз. Він допомагає оцінити сильні сторони, слабкі сторони, можливості і загрози, пов'язані з діяльністю суб'єктів господарювання (див. табл. 1).

Результати аналізу SWOT-аналізу показали те, що компанії мають потенційні можливості для розвитку та розширення виробництва сільськогосподарської продукції. Так, наприклад, вони успішно використовують наявні родючі чорноземи, перманентність та близькість до каналів збуту продукції на ринку. Проте, зростання темпів інфляції, кількості застарілої техніки, висока собівартість та витрати сільськогосподарського виробництва, нестійка врожайність є основними слабкими місцями підприємств даної галузі. Загрози пов'язані з нестабільністю фінансово-економічної ситуації в державі, підвищенням цін на ресурси виробничого призначення, ризиком втрати елеваторних потужностей та устаткування через постійні ракетні обстріли тощо.

Розуміння наявних сильних, слабких сторін та загроз допоможе визначити можливості розвитку та впровадити ефективну систему стратегічного управління підприємством, адже в умовах воєнного стану управління безпекою зводиться до прийняття своєчасних рішень щодо вибору стратегії розвитку та реалізації дій, здатних звести до мінімуму

- Внаслідок скорочення виробництва
- Внаслідок збільшення витрат
- Внаслідок зниження внутрішніх цін через блокаду морських портів

Рис. 2. Структура непрямих фінансових втрат 10-ти найбільших аграрних підприємств України з 24 лютого по 30 червня 2022 р.

Джерело: складено авторами на основі [4]

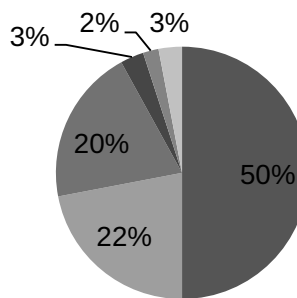
негативний вплив факторів небезпеки, або навіть перетворити його на нові можливості.

Іншим розповсюдженим методом оцінки фінансової безпеки підприємств є PEST-аналіз. За допомогою цього методу можна наглядно побачити, що загрожує компанії та на які фактори ризику треба в першу чергу звернути увагу. Традиційно PEST-аналіз передбачає оцінку чотирьох факторів зовнішнього середовища: політичних (Political), економічних (Economic), соціальних (Social) та технологічних (Technological).

Оцінюють фактори впливу на підприємство шляхом експертних оцінок, де 1 бал означає незначний вплив, а 10 балів – критичний. Тобто чим вищий бал, тим більший вплив матиме аналізований чинник на фінансовий стан підприємства, його ліквідність, платоспроможність, рентабельність та прибутковість.

Результати PEST-аналіз для підприємств аграрної галузі України в період воєнного стану наведено в табл. 2.

Можна побачити, що найбільший вплив мають економічні фактори, які прямо чи опосередковано позначаються на діяльності підприємств галузі. До найбільш вагомих економічних чинників належать коливання тарифів на енергоносії, паливо і інші виробничі ресурси, курс валют та ціни на світовому ринку. Оскільки ці показники безпосередньо впливають на економічну ситуацію на підприємстві, потрібно постійно вдосконалювати

- Сільськогосподарські угіддя та незібрані озими
- Сільськогосподарська техніка
- Складські приміщення
- Паливо
- Багаторічні насадження
- Тваринництво

Рис. 3. Структура збитків 10-ти найбільших аграрних підприємств України за категоріями станом на 30 червня 2022 р., %

Джерело: складено авторами на основі [4]

цінову політику та шукати шляхи зниження витрат на підприємстві.

Значний вплив також має технологічний чинник, а саме такі фактори як використання світовими конкурентами новітньої техніки та розробок, витрати на дослідження, наукові розробки та швидкість зношування техніки. Тому

Таблиця 1

SWOT-аналіз аграрних підприємств України

Сильні сторони (strengths)	Слабкі сторони (weaknesses)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Сприятливі природні умови, наявність родючих чорноземів. 2. Високий та стабільний попит на сільськогосподарську продукцію. 3. Постійні канали реалізації. 4. Близькість до каналів збуту. 5. Сегментація ринку. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зростання темпів інфляції. 2. Висока собівартість та витрати сільськогосподарського виробництва. 3. Велика кількість застарілого устаткування. 4. Нестійка врожайність. 5. Велика енерго- та матеріаломісткість виробництва.
Можливості (opportunities)	Загрози (threats)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Підвищення політичної підтримки сільськогосподарських виробників. 2. Збільшення рівня інноваційної діяльності. 3. Підвищення професійності кадрів. 4. Можливість залучення іноземних інвестицій. 5. Заходи щодо покращення стану земель (розпушення, меліорація тощо) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних компаній на світовому ринку. 2. Недосконала податкова система та зміни у системі електронного адміністрування ПДВ для сільськогосподарського бізнесу. 3. Нестабільність фінансово-економічної ситуації в державі. 4. Зростання цін на насіння, добрива, ЗЗР, паливо тощо. 5. Ризик втрати елеваторних потужностей через військові атаки.

Джерело: складено авторами на основі [9; 10; 11; 12]

Таблиця 2

PEST-аналіз аграрних підприємств України

Політичний елемент (P)		Економічний елемент (E)	
Фактори впливу	Кількість балів	Фактори впливу	Кількість балів
Бюрократія та рівень корупції	8	Поточна економічна ситуація та тенденції в країні	8
Зміни законодавства	9	Зростання рівня інфляції	7
Посилення податкового тиску	7	Підвищення цін на виробничі ресурси	9
Політична нестабільність	10	Коливання тарифів на енергоносії та паливо	9
Політичне втручання	6	Курс валют	10
Кредитна політика держави	7	Ціни на світовому ринку на аграрну продукцію	9
Всього:	46	Всього:	52
Соціальний елемент (S)		Технологічний елемент (Т)	
Фактори впливу	Кількість балів	Фактори впливу	Кількість балів
Погіршення демографічної ситуації через військові дії	7	Державна технологічна політика	7
Екологічний стан навколишнього середовища	4	Витрати на дослідження, наукові розробки підприємствами	9
Зміна тенденцій на ринку праці	6	Швидкість зміни і адаптації до нових технологій	8
Еміграція досвідчених кадрів («відтік мізків»)	8	Низька активність інноваційних процесів	7
Зміна стилю життя та культурних цінностей населення	4	Використання світовими конкурентами новітньої техніки та розробок	9
Життєвий рівень населення	5	Швидкість зношування техніки	9
Всього:	34	Всього:	48

Джерело: складено авторами на основі [9; 10; 11; 12]

автоматизація, модернізація, використання передових технологій мають стати головним завданням для сучасних підприємств аграрної сфери, адже це дасть змогу знизити виробничі витрати та прискорити процес виробництва.

Найменший вплив на діяльність аграрних підприємств України в період воєнного стану за результатами експертних оцінок має соціальний фактор.

Отже, наявність відповідних загроз фінансової безпеки аграрних підприємств вимагає розробки плану заходів для мінімізації, усунення та попередження цих ризиків. Сьогодні держава усебічно підтримує та дає можливість знаходити нові рішення в складних умовах для стимулювання економічної діяльності та адаптації до змін у бізнес-середовищі шляхом запровадження нових нормативних

вимог. Наприклад, змінено вимоги та терміни подання статистичної, фінансової та податкової звітності. Значні зміни відбулися в банківському та податковому законодавстві країни, системі державного регулювання цін і ціноутворення тощо.

Іншими шляхами підтримки розвитку аграрних підприємств в період воєнного стану можуть бути:

- налагодження і диверсифікація шляхів експорту аграрної продукції та імпорту сировини;
- розширення програм доступного банківського кредитування для малих та середніх господарств;
- мінімізація бюрократичних процедур (спрощене отримання ліцензій, сертифікатів тощо);

– підтримка розбудови та відновлення потужностей АПК;

– нарощування темпів реінтеграції декупованих територій в систему аграрного виробництва тощо.

Таким чином, проблеми фінансової безпеки та ефективності управління підприємствами потребують значної уваги та пошуку нових бізнес-моделей, адаптованих до кардинально нових вимог воєнного часу.

Висновки. Аналіз сучасного стану фінансової безпеки аграрних підприємств показав, що компанії понесли великі фінансово-економічні збитки за час діяльності в період воєнного стану. Загальна сума яких становила 4291,6 млн доларів США станом на кінець червня 2022 року. Причиною цього стала блокада морських портів, скорочення виробництва через знищення та розкрадання матеріальних цінностей підприємств, дефіцит виробничих матеріалів тощо.

SWOT-аналіз показав, що слабкими сторонами аграрних компанії є зростання темпів інфляції, кількості застарілої техніки, висока собівартість та витрати сільськогосподар-

ського виробництва, нестійка врожайність. Загрози включають нестабільність фінансово-економічної ситуації в державі, підвищення цін на ресурси виробничого призначення, ризик втрати елеваторних потужностей та устаткування тощо.

PEST-аналіз довів, що найбільший вплив на діяльність підприємств мають економічні фактори, а саме: коливання тарифів на енергоносії, паливо і інші виробничі ресурси, курс валют та ціни на світовому ринку. Також значний вплив несе технологічний чинник, що включає такі фактори як державна технологічна підтримка, швидкість зміни і адаптації до нових технологій, наукові розробки та зношування техніки.

Подальші дослідження мають бути сконцентровані на напрямках підвищення рівня фінансової безпеки сільськогосподарських компаній та розробки шляхів мінімізації виявлених ризиків. Зміцнення фінансової безпеки допоможе досягти найвищої ефективності та стабільності діяльності підприємства, своєчасно виявляти загрози та успішно їх долати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Квасницька Р. С., Доценко І. О., Матвійчук Л. О. Оцінювання фінансової безпеки підприємства в системі забезпечення реалізації його фінансової стратегії. *Фінанси і кредит: проблеми теорії та практики*. 2019. Вип. 3. URL: <http://elar.khmnpu.edu.ua/handle/123456789/8276>.
2. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 13.12.2022).
3. Міністерство економіки України. Офіційний сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 15.12.2022).
4. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення: 17.12.2022).
5. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.12.2022).
6. Сільське господарство під час війни: зміна пріоритетів. Урядовий кур'єр. 2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silске-gospodarstvo-pid-chas-vijni-zmina-prioritet>.
7. Український клуб аграрного бізнесу. Офіційний сайт. URL: <https://www.ucab.ua/ua> (дата звернення: 15.12.2022).
8. Топ-10 латифундистів України за 5 років: динаміка росту земельного банку. *Latifundist*. 2021. URL: <https://latifundist.com/infographics/view/106> (дата звернення: 10.12.2022).
9. Осташко Т. О. Сільськогосподарський експорт України в умовах війни і шляхи його відновлення. *Економіка України*. 2022. Вип. 5. URL: http://economyukr.org.ua/docs/EU_22_05_026_uk.pdf.
10. Верхоглядова Н. І. Особливості управління безпекою підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/journal/article/view/1395/1345>.
11. Москвін Б. Ю. Економічна безпека фінансових інституцій в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка і організація управління*. 2022. Вип. 2 (46). URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/12549>.
12. Mohylnyi O., Palyuka N., Kucher A., Krupin V., Siedlecka A., Wysoki ński M. Features of Agrarian Sector Deregulation in the Context of Martial Law: Shocks in Food Security. *Sustainability*. 2022. Vol. 14. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/20/12979>.

REFERENCES:

1. Kvasnyts'ka, R. S., Dotsenko, I. O. & Matvijchuk, L. O. (2019) Otsiniuvannia finansovoi bezpeky pidpriemstva v systemi zabezpechennia realizatsii joho finansovoi stratehii. *Finansy i kredyt: problemy teorii ta praktyky*, 3. Retrieved from: <http://elar.khmnmu.edu.ua/handle/123456789/8276> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini (Act No. 2102-IX vid 24.02.2022). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].
3. Ministry of Economy of Ukraine (2022). *Official web-site*. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> [in Ukrainian].
4. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2022). *Official web-site*. Retrieved from: <https://minagro.gov.ua> [in Ukrainian].
5. State Statistics Service of Ukraine (2022). *Official web-site*. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Sil's'ke gospodarstvo pid chas vijny: zmina priorytetiv (2022). *Uriadovyj kur'ier*. Retrieved from: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/sil'ske-gospodarstvo-pid-chas-vijni-zmina-priorytet/> [in Ukrainian].
7. Ukrainian Club of Agrarian Business (2022). *Official web-site*. Retrieved from: <https://www.ucab.ua/ua> [in Ukrainian].
8. op-10 lathyfundystiv Ukrainy za 5 rokiv: dynamika rostu zemel'noho banku. (2021). *Latifundist*. Retrieved from: <https://latifundist.com/infographics/view/106> [in Ukrainian].
9. Ostashko, T. O. (2022). Sil's'kohospodars'kyj eksport Ukrainy v umovakh vijny i shliakhy joho vidnovlennia. *Ekonomika Ukrainy*, 5. Retrieved from: http://economyukr.org.ua/docs/EU_22_05_026_uk.pdf [in Ukrainian].
10. Verkhohliadova, N. I. (2022). Osoblyvosti upravlinnia bezpekoiu pidpriemnyts'koi diial'nosti v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomika ta suspil'stvo*, 39. Retrieved from: <https://www.economyandsociety.in.ua/journal/view/1395/1345> [in Ukrainian].
11. Moskvina B.Yu. (2022). Ekonomichna bezpeka finansovykh instytutov v umovakh voiennoho stanu v ukraini. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, 2. Retrieved from: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/12549> [in Ukrainian].
12. Mohylnyi, O. M., Patyka, N. I., Kucher, A. I., Krupin, V. S., Siedlecka, A. O. & Wysoki ński, M.M. (2022). Features of Agrarian Sector Deregulation in the Context of Martial Law: Shocks in Food Security. *Sustainability*, 14. Retrieved from: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/20/12979>.